

Rivojlantiruvchi muhitni tashkil qilish. Maktabgacha ta'lim muassasasida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda bolalarning o'ziga xos belgilarga ega bo'lgan yoshga doir xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Rivojlantiruvchi muhit mazmuni quyidagilardan iborat:

maktabgacha ta'lim muassasasining ko'rgazmali-rivojlantiruvchi muhiti mazmuni madaniy-tarixiy qadriyatlar: milliy va hududiy an'analar; tabiat, iqlimdan kelib chiquvchi xususiyatlarga mos bo'lishi lozim;

muhit mazmuni birlamchi dunyoqarash asoslarini shakllantirish, bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuviga yordam berishi lozim [2; 12-b.].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Ўзбекистан Республикасининг Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида Қонуни* // Қонунчилик палатаси томонидан 2019 йил 22 октябрда қабул қилинган, Сенат томонидан 2019 йил 14 декабрда маъқулланган.

2. *Илк қадам. Мактабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастури.* - Тошкент, 2018.- 60 б.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TA'LIMIGA KOMPETENSIYAVTY YONDASHUV

Isakulova Nilufar Janikulovna

*0'zDJTU, Pedagogika va psixoloxiya kafedrasi professori,
pedagogika fanlari doktori*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limiga kompetensiyaviy yondashuv yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *kompetensiya, umumiy kompetensiyalar, kommunikativ kompetensiya, o'yin kompetensiyasi. ijtimoiy kompetensiya, bilish kompetensiyasi, bola rivojining sohalari, jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi, ijtimoiy-hissiy rivojlanish. nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari, bilish jarayonining rivojlanishi, ijodiy rivojlanish.*

Kompetensiya- u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlik [4; 62-b.].

“Kompetensiya” (lot. compete - erishayapman, munosibman, loyiqman) - 1) muayyan davlat organi (mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; 2) u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba [5; 682-b.].

Kompetentlik ta’rifi o‘xshash va bir-birini o‘rnini egallaydi (toddirdi), shu bilan bir vaqtda kompetensiya so‘zi uchun yagona izohlash yo‘q, bu tushuncha “vakolatlar yigindisi (huquq va majburiyatlar) qandaydir organ yoki lavozimli shaxsning qonun, nizomlar bilan belgilab qo‘yilgan ushbu organ yoki boshqa holatlar”, “nimanidir to‘g‘risida fikr yuritishga yod beradigan bilimlarga ega bodish (egallik qilish)”, “kimdir yaxshi xabardor bodgan savollar to‘plami (sohasi)” tushuniladi [3; 209-210-b.j.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga tadim berishda kompetensiyaviy yondashuv o‘lib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarni hal qilish uchun zarur bodgan, axloqiy meyor va qadriyatlarni o‘zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, «Men» obrazini qurish bilan bog‘liq bodgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko‘zda tutadi. Boshlang‘ich muhim kompetensiyalar bolaning faoliyat va axloq subekti sifatidagi yaxlit rivojlanishini talab etadi.

Kompetensiya bolaning bilim, ko‘nikma, malaka va qadriyatlari majmuidir. Boshlang‘ich kompetensiyalar, rivojlanish sohasidan qat’iy nazar, bola shaxsi shakllanishi uchun asos bodib xizmat qiladi [1]. Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolaning umumiy muhim kompetensiyalar! “Ilk qadam” davlat dasturida berilgan (1-jadvalga qarang):

1-jadval.

Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolaning umumiy muhim _____ kompetensiyalari _____

№	Umumiy muhim kompetensiyalar	Kompetensiyalarning mazmun-mohiyati
1.	Kommunikativ kompetensiya	muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko‘nikmasi
2.	O‘yin kompetensiyasi	bolaning o‘yin jarayoni va uni tashkil qilishda tajriba. bilim va koddikmalardan ijodiy foydalanishi

3.	Ijtimoiy kompetensiya	hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va meyoriariga rioya qilgan holda o'zini tuta olish mahorati
4.	Bilish kompetensiyasi	atrofdagi olarni ongli ravishda idrok qilish va olingan bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlardan o'quv va amaliy vazifalarni hal qilish uchun <u>foydalanish</u> _____

Bolaning kompetensiyalari bola rivojining quyidagi sohalarida belgilanadi:

jismoniy rivojlanish va sog'jom turmush tarzining shakllanishi;

ijtimoiy-hissiy rivojlanish;

nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari;

bilish jarayonining rivojlanishi;

ijodiy rivojlanish (2-jadvalga qarang):

2-jadval.

Bola_ning rivojlanish sohalari kompetensiyalari

№	Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari	Bolaning rivojlanish sohalaridagi o'quv-tarbiyaviy faoliyat yakuniga yetganidan so'ng 6-7 yoshli bola
1.	«Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish» sohasi kompetensiyalari	- o'z imkoniyatlari va yoshi bilan bog'liq jismoniy rivojlanish meyoriariga mos ravishda jismoniy faollik ko'rsatadi; - turli harakatchanlik faolligini uyg'un ravishda va maqsadli bajarishni biladi; - turli hayotiy va o'quv vaziyatlarida mayda motorika ko'nikmalaridan foydalanadi; - o'z harakatlarini hissiyot va sezgi organlari yordamida boshqaradi; - shaxsiy gigiyena malakalarini qo'llaydi; - sog'lom turmush tarzi va ovqatlanish asoslarini biladi; - xavfsiz hayotiy faoliyat asoslari qoidalariga rioya qiladi
2.	«Ijtimoiy-hissiy rivojlanish» sohasi kompetensiyalari	- o'z «Men»i va boshqa insonlarning hayotiy faoliyat muhitidagi roli to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi; - o'z hissiyotlarini boshqaradi va ularni vaziyatga mos ravishda ifodalaydi; - o'zgalarning hissiyotlarini farqlaydi va ularga mos ravishda javob beradi;

		• kattalar va tengdoshlar bilan vaziyatga mos ravishda muloqot qiladi; • murakkab vaziyatlardan konstruktiv chiqish yodlarini topadi
3.	«Nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalari» sohasi kompetensiyalari	• nutqni eshitadi va tushunadi; • o‘z nutqida to‘g‘ri talaffuz, qulay grammatik shakllar va xilma-xil gap konstruksiyalaridan foydalanadi; • ikkinchi tilni o‘rganishga qiziqish namoyon qiladi; • ikkinchi tilni egallash bo‘yicha dastlabki bilimlarini ko‘rsatadi; • badiiy adabiyot asarlariga qiziqish namoyon qiladi; • so‘zning lug‘aviy, bo‘g‘inli va fonetik tuzilishi to‘g‘risida tasavvurga ega bo‘ladi; • turli ma’no shakllarini mustaqil ravishda tuzish va so‘zlab berishni biladi; • yozishning dastlabki malakalari va vositalaridan foydalanishni biladi
4.	«Bilish j arayonining rivojlanishi» sohasi kompetensiyalari	• bilim olishga faol qiziqishni namoyon etadi; • o‘quv va hayotiy faoliyat uchun axborotni mustaqil ravishda topadi va undan foydalanadi; • predmetlar, voqealar va ko‘rinishlar o‘rtasidagi oddiy aloqalarni tushunadi va ularni yaxlit bir butunlik sifatida idrok qiladi; • raqamlar, hisob-kitobni biladi va ularni hayotda qo‘llaydi; • makon, shakl va vaqtga mos ravishda ish tutadi; • elemental- matematik hisoblashlarni amalga oshiradi; • atrof-muhitdagi voqea-hodisalar va ko‘rinishlarni kuzatadi hamda tadqiq qiladi; • atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona va g‘amxo‘r munosabatni namoyon etadi
5.	«Ijodiy rivojlanish» sohasi kompetensiyalari	• san’at va madaniyatga qiziqishni namoyon qiladi; • milliy an’analarni qadrlaydi va ularni kundalik hayotining bir qismi sifatida idrok etadi; • san’atning muayyan turini afzal ko‘rishini mustaqil ravishda ifodalaydi;

- olingan bilim va ko'nikmalardan turli hayotiy vaziyatlarda o'z ijodiy rejalarini tuzish va tatbiq qilish uchun foydalanadi;
- insonning dunyoni o'zgartirishdagi

|yaratuvchanlik_rolini_tushunadi

1969 yili Sirakuzida (Nyu York) davlat maktablariga muqobil sifatida barpo etilgan Djovanio maktabi gumanistik erkin maktab harakatini aks etardi. Qarorlar hamkorlikda qabul qilinadigan umumiy dastur sifatida boshqarilgan, bu bolaning hissiy, ijtimoiy rivojlanishi va akademik yutug'iga alohida urg'u beradi.(102-103)

Erta ta'lim standartlari yosh bolalarda rasmiy maktablarning dastlabki yillarida kutilishi kerak bo'lgan ko'nikma va bilimlarni tavsiflaydi. Standarlarda belgilangan o'qish ustuvorliklari barcha yosh bolalar sinflarida o'rgatish va baholash mumkin bo'lgan narsalarga ta'sir qiladi. Standartlarning asosiy maqsadi o'qituvchilarni asos bilan ta'minlashdan iborat [2; 169-b.].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Илк қадам. Мактабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастури. - Тошкент, 2018. - 60 б.
2. Ҳасанбоева О.У., Тожиева М.Х., Қаюмова Н.М., Тошпўлатова Ш.К., Пирмухамедова М.М., Акбарова Р.Т., Нурматова М.Ш., Жамилова Н.Н., Сарибоев Х., Кулай Л.А. Мактабгача таълим педагогикаси. - Тошкент: Илм зиё, 2012. - 186 б.
3. Маннопов Ж., Холматова А. Касб таълими ўқитувчисининг мустақил педагогик фаолият юрита олиш компетентлигини шакллантириш // Узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларни касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш муаммолари ва истиқболлари: Респ. илмий-амалий анжумани материаллари. - Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2013. - 444 б.-Б. 209-210.
4. Педагогикадан атамалар луғати. - Тошкент: Фан, 2008. - 196 б. - Б. 62.